

MÄRKMEID AARE PILVE LUULEST

Aare Pilv. Kui vihm saab läbi. Mälestisi ühest ajastust (2007–2015). Tallinn: Tuum, 2017. 130 lk.

Kogu aeg sadas vihma.
Meelis Friedenthal¹

1.

Ühes arvustuses kirjeldab Aare Pilv prantsuse mõtleja Frédéric Gros' nn analüütilise luule essentsi, mis näikse hästi kehtivat ka Pilve enda tekstide kohta. Vähemasti mis puutub tema vii-

mastesse luuletuskogudesse: „Kuid oma loomult on see ometi luule, sest tegeleb sellesamaga, millega luule üldiselt: eelanalüütiliste, intuiitivsete, täpsete, kuid liigendamata äratundmiste esitamise, kusjuures püütakse olla täpne just kogemuse ebatäpsuse suhtes, püüdes säilitada kirjeldatava nähtuse ter- vikut mitte tema täpses piiritletavuses, vaid just tema hajususes ja haaramatuses, sest tervik hõlmab ka neid.”²

Ühelt poolt võib siit ära tunda pilveliku kirjutustrateegia selle esteetilis-

¹ M. Friedenthal, Mesilased. Tallinn: Varrak, 2012, lk 3.

² A. Pilv, Analüütiline luule. – Vikerkaar 2017, nr 1–2, lk 192.

filosoofilisel tasandil, teisalt kumab läbi hoiak, mis suhtub luulesse kui millessegi sattumuslikku, inspiratsioonilisse ning akadeemilistest ahelatest vabastatud eneseväljendusse, mille puhul pole vorm (nt värss- või proosakõne) enam esmane. Luule oma intuiitsuses võib omandada ükskõik missuguse kuju, nagu võib ta ka tabada kirjutajat või lugejat mõnel juhuslikul hetkel, mõnel juhuslikul moel. Või sõnastada see rangete möödustega ehk nii, et luulele on omane teatav algupära ja eesmärk (kirjeldatava nähtuse terviku säilitamine tema hajususes ja haaramatuses), ent need ei välista kuulumist samal ajal näiteks nii filosoofia kui ka puhtakujulise ilukirjandusliku proosa valda.

Olgu pealegi. Mulle näib, et Pilve tekstidele lähenemise määratleb „reflektiivne, järele-mõtlev või filosoofiline element”.³ Kusjuures varasemate kogude eksperimentaalsemates tekstides kippus lisaks mõtisklev-filosoofilisele elemendile ilmnema jõuline kontseptuaalsus, mis paratamatult sunnib lugejat keskenduma küsimusele, mida autor parasjagu ikkagi teeb. Selmet teksti n-ö ennastunustavalt sisse elada.

Pealegi on Pilv eri intervjuudes ja kirjutistes võrdlemisi põhjalikult visandanud oma kirjutamise loogika ja taotlused.⁴ Kui neile lisada veel luule- raamatutes esinevad esseelaadsed mõtisklused – vahest kõige märgilisem raamatu „Nägemist” (2002) algus –, on igati mõistetav, et Pilve luule lugemise (ning sellest kirjutamise) esmane funktsioon peitub tekstide filosoofilises ja temaatilises mõtestamises, edasimõtlemises; Pilve kui mõtleja maailmataju ning tema kogetu hajususe ning haaramatuse avamises ning kaardistamises.

2.

Aare Pilve kuuendat luuletuskogu „Kui vihm saab läbi” lahutab eelmisest („Näoline”, 2007) kümme aastat. Tõsi, mäles-

tised pärinevad aastaist 2007–2015, miska mingit konkreetset osutatavat murrangut pole selles ajavahemikus vaikimine endaga kaasa toonud. Pidades silmas Pilve luuleloomingut tervikuna, pole märgata ka temaatiliselt suuremaid nihkeid. Intervjuus Margus Otile joonistuvad välja kesksed teemad: mälu ja mäletamine (iseäranis lapsepõlv, ka teatav proustilik hoiak mineviku-oleviku teljel: „ühte sulamine mineviku ja oleviku vahel”⁵); unenägu ja unenäolisus; „nägemine ja laiemalt taju”.⁶

Ülesehituslikult tekivad vahest selgeimad paralleelid mõnevõrra üllatuslikult hoopis Pilve teise koguga „Päike ehk päike” (1998): mõlemad koosnevad seitsmest osast, neist esimesed („Lülitid” ja „Pildist välja”) paigutuvad selgelt kohakuti esseistliku lapsepõlvemälestuste mõtestamisega. Sarnasusi on põhimõttelisemaidki: rõhutatud visuaalsus; värvide, lõhnade ja hääle küllus; mõne ajahetke fokuseerimine; mõne objekti liikumise peatamine ja selle täpne jälgimine/registreerimine enne filosoofiliselt laetud induktiooni. Või nagu väikese Aare huvi autode vastu: „puhtalt esteetiline, aistiline, meeleline” (lk 31).

Olgu pealegi. Need kaks kogu on siiski niivõrd erineva sisemise loogikaga, et targem oleks pöörata uuriv pilk teisipidi ja küsida, missugused olulisemad teisenemised nende kahe kogu vahelisel perioodil (vaikides arvesse võttes ka teisi raamatuid) kõige selgemalt silma torkavad. Tegelikult registreeris muutumisprotsessi – mis minu nägemuses on just „Vihmaga” selgepiirilisema kuju saanud – Ivar Sild juba nullindate hakul (kusjuures Sild määratles Pilve tingimusteta postmodernistiks): „Tunda on stiililisi otsinguid ja püüdu vabaneda eelmisest Aare Pilvest, kes oli kaemuslik eksperimentaator.”⁷

Näen muutusi eelkõige kolmes suunas:

³ M. Ott, Tähelepanukunst. – Sirp 21. VII 2017.

⁴ Seejuures kogumikus „Kius olla julge” (2011) ilmunud essee kirjeldab Pilv ühtlasi oma kirjutamisviisi muutumist.

⁵ A. Sakova, Välju oma paratamatusest ja juhtu. – Sirp 21. VII 2017.

⁶ M. Ott, Tähelepanukunst.

⁷ I. Sild, Nägemiseni, silmad. – Sirp 10. I 2003.

1. Eksperimenteeriva Pilve taandumine. Tuntavalt on vähenenud intertekstuaalsus (või ehk on see taandunud latentsele tasandile ning ei puutu niivõrd lugejasse, kuivõrd autori enda puhtisiklikesse taotlustesse), paronomaasia, samuti vihjelisus (või ei taba siinkirjutaja seda lihtsalt ära), pilvelik ning 1990. aastate luulele laiemalt omane eklektilisus (mis küll võrreldes üldise luulepildiga on jätkuvalt tuntav, iseäranis „Vihma” osas „Peidan oma näo”). Varasem paljusus ja mängulisus (inglisekeelsed luuletused, keeleregistrite vaheldumine, tsitaadid, internetivestlused kaasteelistega, ühistööd Kruusa ja Kompusega jne) on marginaalses rollis.

2. Autorimina (lüürilise mina) konkreetne väljajoonistumine. Luule funktsioon on muutunud esmajoones enda väljendamiseks, isiklike kogemuste ja äratundmiste kirjeldamiseks. Ehk siis, tuntav on üleminek väljapoole suunatuselt sissepoole. See toob omakorda kaasa metatasandi vähenemise: enam pole esiplaanil küsimus, kust luuletused tulevad; keskmes pole arutlemine kogemuste üle või nende kirjanduslikkuse uurimine, vaid nende kirjeldamine; filosoofiline küsimine/arutelu on asendunud mõne konkreetse loo või mälestuse mõtestamisega, mis ei toimi enam autonoomselt. Selline muutus toob kaasa võimaluse ennastunustavaks sisseelamiseks, suurendab tekstide ligipääsetavust (see on kahe viimase kogu puhul varasemast märkimisväärselt suurem), mis väljendub esmajoones konkreetse lüürilise mina olemasolus (vähenenud on distants peategelase ja implitsiitse jutustaja vahel). Selgeks erandiks on siinkohal pseudonüümi Jaan Ajalik all ilmunud sotsiaalpoliitilised tekstid ning „Vihma” viimane osa.

3. Kujundite ja metafooride (kvantitatiivne) vähenemine.

Neist suundadest kaks esimest panevad paratamatult mõtlema laiematele tendentsidele, mis iseloomustasid viimast olulisemat luulemurrangut 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses. Kajar Pruul on kirjeldanud seda pööret kolme valdkonna kaudu: keelekasu-

tus, luule subjekt ja tekstidevahelised suhted.⁸ Väga üldiselt oli iseloomulik keeleregistrite paljusus, luulemina ning autorimina lahknemine (kontseptuaalne maskimäng) ning lakkamatu intertekstuaalne mäng ja tekstide rõhutatud kommunikatiivsus teiste tekstidega.

Viidatud Pruuli antoloogia arvestuses kirjutab Pilv: „Kuuludes nende hulka, kes liiguvad juba puhtalt pöördjärgses luulemaastikus, näen, et too mainitud ruumiavardamine on kümnendi teise poole noorele luulele mõjunud teataval viisil lödvendavalt. Mõtlen seda, et uued tulijad satuvad kümnendi alguses tipnenud uuendusega laiendatud ruumi kuidagi hajusalt, kõiksuguste asjade võimalikkus on niivõrd ilmne, et millegi kindlalt uuega on peaaegu võimatu üllatada.”⁹

Mulle näib, et siin peitub ka Pilve enda teisenemisprotsess: kõiksuguste asjade võimalikkuse taak ja lõpuks ikkagi rahunemine ja lihtsustumine. Igatahes on Pilve looming kaugenenud just viimast luulemurrangut iseloomustavatest tunnustest.

3.

Veelgi selgemalt kui eri tüüpi teisenemised joonistub välja Aare Pilve luule pidevus. Ühelt poolt iseloomustavad seda juba mainitud temaatilised pidepunktid (aga ka eri juhtmotiivid, nagu lumi, vihm jne), teisalt näib, et just eelnevalt postuleeritud muutused on konkreetsemalt esile toonud pilveliku poetika: „Vihmas” on valdavalt marginaliseerunud see, mis häirib n-ö pilvelikkust või on ses kontekstis üleliigne.

Muutused on tinginud ka jutustavate tekstide osakaalu tõusu ja mis ehk veelgi märgilisem: tekstidest on võimalik luua konkreetne koherentne narratiiv, lugeja võib probleemideta *schemata* üles ehitada. Pilve suuremas osas proosaluuletekstid on tugeva jutustava dominan-

⁸ K. Pruul, Vana sajandi uued luuletajad. – Varjatud ilus haigus. Valik sajandilõpu eesti luuletajaid. Koost K. Pruul. Tartu: Eesti Kostabi Selts, 2000, lk 179–181.

⁹ A. Pilv, Ääremärkmeid „Haiguse” juurde. – Looming 2000, nr 6, lk 937–938.

diga, sageli kas mõne loo või mälestuse kesksed, liiati kasutab Pilv (iseäranis „Vihmas”) oskuslikult erinevaid narratiiviloome võtteid. Luuletused võivad kohati kummastada tähenduse ning loo konkreetsuse ja selgusega (mõistagi peitub siingi topeltkodeeritus: esmane tähendus hakkab lähemal lugemisel omakorda muutuma, täpsustuma).

Tuleks muidugi rõhutada, et luule ja proosa eristus ei evi siin tähtsust, ehkki proosaluule puhul kipub defineerivaks jõuks olema just luulena olemine: tekst ise oma proosaliku esteetikaga lõhub luuleväljal domineerivat ootushorizonti, kuivõrd traditsioonilised luulelised tunnused (ja jäägu see sõnastus siin abstraktseks) on viidud miinimumini. Pilv väidab seejuures ise, et „mida aeg edasi, seda vähem on mulle oluline, kas tekst ... on luule või midagi muud. Nimelt pole mulle mingist ajast alates enam oluline kirjutada just nimelt luulet, vaid ennast lihtsalt kuidagi kirjalikult väljendada.”¹⁰

Olgu pealegi. Aga ikkagi...

Võrdleksin hetkeks Pilve viimase kahe kogu luuletusi Marko Kompuse loominguga (ja mitte üksnes seetõttu, et mõlemad on erakondlased ning et nende loomingud on kohati ristunudki). Kui viimasel on narratiivne tõmme viidud miinimumini (luule on kujunditest õhupuudusesse sattunud ehitis), siis Pilvel on sageli miinimumini viidud vastuoksa kõik see, mis narratiivset tõmmet eksitab. Teisisõnu, Aare Pilve luules on kujund ja metafoor, samuti paus ja kordus sageli sedavõrd minimeeritud ja/või selged, et nad hakkavad tugeva narratiivse tõmbe kontekstis võimenduma. Ja just siin tajun osakest Pilvele ainuomasest poetikast (kui lisada ka pilvelik süntaks): narratiivse tõmbe tugevust luuleväljal häirivad pidevalt üksikud ja seejuures mitmekesised võtted, mis vaatamata nende vähesusele kujundavad tekstiruumi.

Ses mõttes mõjub kentsakalt Pilve kümmeaastat aastat tagasi esitatud

¹⁰ A. Pilv, Aktsidents. – Kius olla julge. Luuletajad luulest. 21 esseed. Koost I. Kotjuh. Tallinn: Kite, 2011, lk 166.

väide, et ta ei kavatsen kirjutada pikemaid jutte, sest „ma ei oska jutustada”.¹¹

4.

Olen üpris abstraktselt ja visandlikult kaardistanud mõned Aare Pilve muutumise ja muutumise tendentsid. Teisenemised pole muidugi absoluutsed, eks leidu „Vihmaski” intertekstuaalseid (Juhan Liivi, Hasso Krulli ja Paul-Eerik Rummo ainetel) ning mängulisi („20 000 ljööd vee all” lühendid, „Möbiuse lehe” lõpmatus, näidend „Kohvitops”, ekstrapolatiivse kirjutusena mõjuv loeteluline „Lülitid” jms) tekste. Suur osa luuletusi võiks probleemideta kuuluda mõnda varasemasse kogusse ja vastupidi. Aga olgu pealegi. Eks tundu mainitud tunnustest kaugenemine niikuinii iseene-sestmõistetavana.

Küsida tuleks aga hoopis: mida ma siiski mõtlen, kui kirjutatan pilvelikust poetikast? Või isiklikus plaanis, miks mulle Aare Pilve tekstid ikkagi sümpatiseerivad? Vaatame hakatuseks luuletuse „ET” (lk 12) algust:

oli ilmselt selge suveilm
sügavsinise taeva ja suurte
kohevate valgete pilvedega
kui läksime vanaisaga Koikkülas Kõpsil
kuhugi. ma ei mäleta muud, kui et
oli hele suveilm, päike paistis,
minust vasakul pool oli isaisa
(ei mäleta, midagi konkreetsemat,
ei ta nägu ega muud, mäletan vaid, ET
ta oli seal, ja et tema minu-kõrval-ole-
kus
oli midagi sõbralikku), kaugemal
vasakul pool oli väga suur leinakask
(kas oli tuult, nii et sahis? –
ei tea öelda) ja kuskil eespool oli suur
heinakuhi.
olin ilmselt kaheaastane.
isaisa suri, kui olin kolmene.

Esmapilgul näib, nagu „murtud ridadega proosa” puhul ikka, et kesksel kohal on segmenteeritus (mis kipub viimasel ajal olema luulet defineeriv

¹¹ V. Märka, Tõe näoline Aare Pilv. – Eesti Ekspress 13. IX 2007.

miinimumühik). Pilve luules vastab see osaliselt tõele, aga värsipikkuse kõrval loovad segmenteeritust süntaks (ja süntaksi vead), väljajätud (valdavalt verb) ja iseäranis interpunktsioon.

Jääb mulje, nagu oleks kirjutajal samal ajal kuhugi kiire – et saaks selle loo võimalikult kiiresti kaelast ära! – ja ka rohkelt aega, et peatuda assotsiatiivselt kõrvalistel välkmõtetel, olla sõnarohke. Tekib hingetõmmete (ehk astmaatilinegi) rütm: mälupilt haakub rütmiliselt nii teema kui ka selle arendusloogikaga. Kui proosale kipub olema tunnuslik mõtete väljajoonistamine, siis Pilve poeetikas kohtab seda harva – osutatakse või näidatakse ühte elementi, aga kohe kui võiks näha seost, hüpatakse mujale, teise objektini – ülearune

on elimineeritud, lünklikkust suurendatud, aga vaid sedavõrd, et üleminekud ja nendest johtuvad üldistused säiliks loogilised. Sõnale ei saa jääda pidama!

Sageli tekivad lauseisse häired subjekt-verb-objekt järjestuses, kohati tungivad sisse lapseliknaivsed lausekonstruktsioonid, mis kümmeaastast tagasi ilmununa oleksid võinud seostuda uussiirusega; hingetõmmete reguleerimist võivad toita lihtsad riimiskeemid. Vahest kõige sagedasem võte on fragmentaarsuse võimendamine. Näib, et katkendlik – ent siiski voolav – lausetus sobib muuhulgas kogetud nähtuste hajusa ja haaramatu terviku kirjeldamiseks. Aga veel üks katkend tekstist, kus jutustav dominant põhineb loetelulisel näitamisel (lk 104):

lumise kõnnitee keskele tekkinud liutee paar meetrit enne kooliust;
loid tolmukeeris ostukeskuse pühapäevaselt tühjas parklas;
tänav, mida keegi kõnnib iga päev ja on selle nähtamatuks kujutanud;
tänav, kus keegi kõnnib esimest korda elus;
tänav, kus keegi kõnnib viimast korda elus;
tänav, kus keegi on kõndinud väga ammu;
tänav, kus pole maju;
rada läbi võsa ja nõgeste,
mida ainult teadjad kasutavad ühelt tänavalt teisele otse löikamiseks,
selle ääres maha jäetud onn puuvõras,
kellegi kunagine pesa keset linnametsa.

Tegemist on luuletuse lõpuga. Osutused on muutunud lühemaks. Semikoolonid markeerivad hingetõmbeid. Luuletuse lõpp muutub üha kiiremaks. Kisub lausa lõõtsutamiseks kätte. Seejärel muutus: semikoolonid asenduvad komadega, viimased neli värssi võiksid kuuluda ühte hingetõmbesse koos pausidega.

Kas pole nii, et kirjeldatud loogika aitab juba puhtvormiliselt esitada eelanalüütilisi, intuiitivseid, täpseid, aga liigendamata äratundmisi ning tabada kogemuste ebatäpsusi? Ühelt poolt tugev narratiivne tõmme ning lugeja võimalus üles ehitada koherentne narratiiv, teisalt peamiselt fragmentaarsuse ja mõduka segmenteerimisega tekkiv mulje

astmaatilisest kirjutustuhinast, kus hingetõmbepikkused vahelduvad vastavalt teemale ja just kui viivad lugeja ühtaegu nii kirjutus- kui ka kogemishetke. Tekst annab kõige sügavamatel tasanditel edasi kogetava nähtuse terviklikkust tema haaramatuses. Ja just selline lauserütm ning kahe osutuse vaheline lünk, mis küll varieerub lakkaamatult, ent pole siiski kunagi liialt suur ega väike, määrab mu jaoks pilveliku poeetika. Lugesdes tunneb selle hõlpsasti ära: see on lause, mis on *täpne kogemuse ebatäpsuse suhtes*. (Seda lõiku kirjutades tulid esmajoones meelde mõned Frank O'Hara luuletused).

JOOSEP SUSI